

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/fotografia/100314,Pielgrzymki-Jana-Pawla-II-do-PRL-w-dokumentach-Oddzialowego-Archiwum-IPN-w-Gdans.html>



Fot. z zasobu IPN

ARTYKUŁ

Pielgrzymki Jana Pawła II do PRL w dokumentach Oddziałowego Archiwum IPN w Gdańsku

OKRES HISTORYCZNY

(1970-1980) Od Gdańska do Gdańska (1980-1990) Epoka Solidarności

Autor: SŁAWOMIR FORMELLA 03.06.2021

W okresie PRL stosunki między komunistycznymi władzami państwowymi a

Kościółem Katolickim były, delikatnie mówiąc, nie najlepsze. Charakterystyczna dla tego czasu była walka toczona przez oba te podmioty o tzw. rząd dusz w społeczeństwie polskim.

Poważnym wzmocnieniem dla strony kościelnej był niewątpliwie wybór Karola Wojtyły na papieża w październiku 1978 r. Jak wiemy, jego późniejsza o niecały rok pierwsza wizyta duszpasterska w Polsce miała przemożny wpływ na nastroje społeczne w kraju i pośrednio przyczyniła się tego, co miało miejsce latem 1980 r.

Gdańsk i Pomorze, podobnie jak inne regiony naszego kraju, chciały gościć u siebie Jana Pawła II. Jednak ze względu na to, że w przedstawiciele władz wciąż pamiętali, co wydarzyło się tam w grudniu 1970, a w szczególności w sierpniu 1980 roku, przez jakiś czas było to niemożliwe. Po prostu komuniści, zdając sobie sprawę z tego, jak silnym ośrodkiem opozycyjnym było Trójmiasto, nie wyrażali zgody na wizytę papieża w tym miejscu. Ze zmianą nastawienia w tej materii mamy do czynienia dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych minionego stulecia, w wyniku czego w czerwcu 1987 r. doszło do uroczystości z udziałem Jana Pawła II w Gdańsku i Gdyni.



Ujęcie z relacji telewizyjnej z pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w 1979 r.

Fot. z zasobu IPN (na podstawie negatywów przekazanych w darze przez Annę Błaszczkowską)



Ujęcie z relacji telewizyjnej z pierwszej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Polski w 1979 r. Fot. z zasobu IPN (na podstawie negatywów przekazanych w darze przez Annę Błaszczkowską)



Powitanie Jana Pawła II przez władze PRL, 17 czerwca 1983 r. Fot. z zasobu IPN (dar Barbary Rogińskiej-Sobuś)

W niniejszym tekście pragnę krótko przedstawić materiały, w których posiadaniu jest Oddziałowe Archiwum IPN w Gdańsku, a dotyczące pielgrzymek Jana Pawła II do PRL. Oczywiście najwięcej z nich związanych jest ze wspomnianą wcześniej wizytą papieża w Trójmieście, nie brak również jednak materiałów związanych z pielgrzymkami z lat 1979 oraz 1983.

Gdańsk i Pomorze, podobnie jak inne regiony naszego kraju, chciały gościć u siebie Jana Pawła II. Jednak ze względu na to, że w przedstawiciele władz wciąż pamiętali, co wydarzyło się tam w grudniu 1970, a w szczególności w sierpniu 1980 roku, przez jakiś czas było to niemożliwe.

SO „Zorza II” i inne źródła

W pierwszej kolejności przyjrzymy się źródłom służącym poznaniu przebiegu przygotowań i samej wizyty Jana Pawła II na Pomorzu w 1987 r. Oczywiście znaczną ich część stanowią materiały wytworzone i zgromadzone przez organa Służby Bezpieczeństwa. Celem jej oczywiście było spowodowanie, aby ówczesna opozycja antykomunistyczna nie odniosła z pielgrzymki papieskiej zbyt wielu korzyści, a także kontrola przygotowań do niej oraz samego jej przebiegu. Aby to osiągnąć Wydział IV WUSW w Gdańsku wszczął sprawę obiektową o kryptonimie „Zorza II”. To właśnie jej akta stanowią pokaźny materiał źródłowy naświetlający okoliczności, w jakich odbywały się papieska pielgrzymka oraz przygotowania do niej.

W celu należytego przygotowania pielgrzymki Jana Pawła II do Trójmiasta, w lutym 1987 r. powołano do życia specjalny zespół wojewódzki, w którego skład wchodziłi zarówno przedstawiciele władz partyjno-rządowych województwa gdańskiego, jak również strony kościelnej. W aktach sprawy o kryptonimie „Zorza II” znajdują się między innymi notatki dokumentujące prace tego zespołu sporządzane przez dyrektora Wydziału ds. Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku Edwarda Pobłockiego. Pragnąc zapewnić sobie dopływ informacji na temat poczynąń strony kościelnej, gdańska SB weszła w posiadanie kopii dokumentów wytworzonych przez kurie gdańską i chełmińską (tej ostatniej podlegała wówczas Gdynia).



Plan miejsca planowanej uroczystości z udziałem Jana Pawła II na Westerplatte sporządzony przez funkcjonariuszy WUSW w Gdańsku. Z zasobu IPN



Miejsce późniejszego spotkania Jana Pawła II z młodzieżą na Westerplatte wykonana w ramach przygotowań do pielgrzymki. Fot. z zasobu IPN

SB i jej TW przygotowują pielgrzymkę

W celu uzyskania potrzebnych informacji SB umieszczała w interesujących ją środowiskach własne osobowe źródła informacji. Tak było również w przypadku osób zaangażowanych z ramienia kościoła w organizację pielgrzymki Jana Pawła II do Trójmiasta. Byli wśród nich tajni współpracownicy SB, którzy mieli za zadanie nie tylko informować organa bezpieczeństwa o wszystkim, co mogło je interesować, ale również wpływać na przebieg wydarzeń w ten sposób, aby przebiegały one po myśli bezpieki. Nie dziwi więc, że w materiałach operacji „Zorza II” nie brakuje informacji pozyskanych od osobowych źródeł informacji. Informowały one zresztą nie tylko o aktywności środowisk kościelnych, ale również innych będących w zainteresowaniu ówczesnych władz.

Jednak przygotowania gdańskiej SB do pielgrzymki papieskiej to nie tylko inwigilacja i kontrola nastrojów w różnych kręgach społeczeństwa, ale również dążenie do fizycznego zabezpieczenia tras przejazdów Jana Pawła II oraz miejsc uroczystości z jego udziałem. W związku z tym całe przedsięwzięcie podzielono na 17 operacji. Każda z nich obejmowała odrębne zagadnienie, a więc np. zabezpieczenie konkretnego miejsca uroczystości lub trasy przejazdu papieża na jakimś odcinku. Wszystkie te planowane przez gdański WUSW operacje musiały być odpowiednio rozrysowane, w związku z czym stworzono wielkoformatowe plany sytuacyjne poszczególnych części Trójmiasta z zaznaczonym rozmieszczeniem sił zabezpieczających. Obecnie

stanowią one ciekawy składnik zasobu archiwalnego OA IPN w Gdańsku.



Transparent z napisem

„Solidarny Gdańsk wita papieża”.

Z zasobu IPN (dar Romana Jankowskiego).

W celu uzyskania potrzebnych informacji SB umieszczała w interesujących ją środowiskach własne osobowe źródła informacji. Tak było również w przypadku osób zaangażowanych z ramienia kościoła w organizację pielgrzymki Jana Pawła II do Trójmiasta.

Dokumentacja fotograficzna i filmowa

Jednym z elementów związanych z przygotowaniem wizyty Ojca Świętego w Trójmieście było sporządzenie dokumentacji fotograficznej miejsc, w których miały odbyć się uroczystości z jego udziałem. W związku z tym już kilka miesięcy przed papieską pielgrzymką wykonano dość dużą ilość zdjęć, na których miejsca te widoczne są z różnej perspektywy. Fotografie te posłużyć miały jako materiał poglądowy niezbędny do odpowiedniego rozplanowania i rozmieszczenia sił oraz do przewidzenia różnego rodzaju zagrożeń. Oprócz tego w wytworzonych przez gdańską SB materiałach archiwalnych znajdują się oczywiście fotografie przedstawiające uroczystości z udziałem Jana Pawła II, które miały miejsce w Gdyni i w Gdańsku w czerwcu

1987 r. Jednak ich specyfiką jest to, że w dość małym stopniu widoczna jest na nich postać papieża. Co najbardziej interesowało fotografów z resortu spraw wewnętrznych, to przede wszystkim uczestnicy uroczystości i transparenty, które mieli ze sobą. Widoczne jest to przede wszystkim na zdjęciach z uroczystości gdańskich na Westerplatte i na Zaspie. Niektóre z nich zrobione są tak, że można rozpoznać osoby trzymające solidarnościowe transparenty oraz znajdujące się w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Co ciekawe, w odziedziczonym po SB zasobie nie ma zdjęć ze spotkania Jana Pawła II z chorymi i przedstawicielami służby zdrowia odbytego w gdańskim kościele mariackim. Najwięcej z kolei jest fotografii z budzących największe obawy komunistów uroczystości na Zaspie oraz późniejszej manifestacji solidarnościowej, która przeszła ulicami Gdańska.



Uczestnicy spotkania Jana Pawła II z młodzieżą na Westerplatte, 12 czerwca 1987 r. Fot. z zasobu IPN

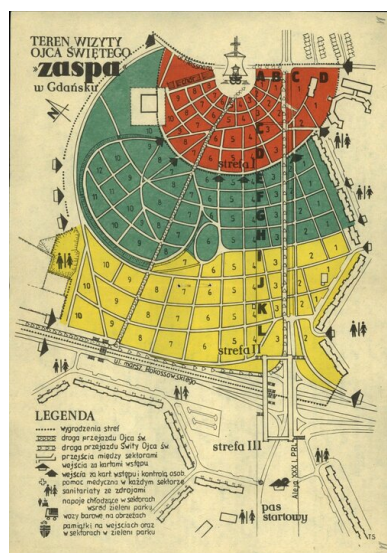


Kadr z filmu operacyjnego SB przedstawiający demonstrację, która przeszła ulicami Gdańska po mszy św. z udziałem Jana Pawła II na Zaspie, 12 czerwca 1987 r. Fot. z zasobu IPN

Znajdujące się w zasobie OA IPN w Gdańsku materiały tamtejszego WUSW to jednak nie tylko dokumentacja aktowa i fotograficzna. Znajduje się tam także między innymi dokumentacja filmowa wytworzona przez Wydział Kryminalistyki WUSW w Gdańsku na kasetach VHS. Ukazuje ona wizytę Jana Pawła II w Gdyni, uroczystości na Westerplatte, na Zaspie oraz niektóre momenty przejazdu papieża papamobile ulicami Trójmiasta. Wśród wydarzeń utrwalonych na taśmie filmowej nie zabrakło także momentu złożenia przez papieża kwiatów pod Pomnikiem Poległych Stoczniowców oraz zablokowanej przez milicję solidarnościowej manifestacji zorganizowanej po zakończeniu mszy św. na Zaspie.

Obiekty zgromadzone przez SB i dary osób prywatnych

Oprócz tego w aktach sprawy obiektowej o kryptonimie „Zorza II” znajdują się inne różnego rodzaju pamiątki po tamtych wydarzeniach. Są to między innymi wzory identyfikatorów członków Diecezjalnej Służby Porządkowej „Semper Fidelis”, wejściówek na uroczystości papieskie w Trójmieście, a także schematy organizacji ruchu drogowego oraz przepustki samochodowe. Jest tam także wzór czapki noszonej przez członków kościelnej służby porządkowej „Semper Fidelis”, która przez fakt, iż krój liter na niej nawiązywał do logo „Solidarności”, wzbudziła sprzeciw ze strony władz wojewódzkich.



Plan miejsca uroczystości z udziałem Jana Pawła II w Gdańsku Zaspie zawarty w broszurze

informującej o przebiegu tejże mszy. Z zasobu IPN (dar Marty i Edwarda Müllerów)



Karta uczestnictwa w mszy św. odprawionej przez Jana Pawła II w Warszawie w dniu 2 czerwca 1979 r. Z zasobu IPN (dar Jana Semenowicza)



Msza św. na Stadionie Dziesięciolecia w Warszawie, 17 czerwca 1983 r. Fot. z zasobu IPN (dar Barbary Rogińskiej-Sobus)

Jednak materiały zgromadzone w archiwach IPN to nie tylko dokumentacja wytworzona i zgromadzona przez

organy bezpieczeństwa państwa, lecz również dary przekazane przez osoby prywatne. Są wśród nich pozycje szczególnie wartościowe. Jedną z nich jest transparent z napisem „Solidarny Gdańsk wita papieża” przekazany przez Romana Jankowskiego. W przekazanej do OA IPN w Gdańsku spuściznie tegoż darczyńcy znajdują się również rysunki satyryczne w żartobliwy sposób nawiązujące do udziału organów MO w zabezpieczeniu pielgrzymki papieskiej do Trójmiasta. Stworzył je ukrywający się pod pseudonimem „Zbirek” Mirosław Andrzejewski. Wśród zbiorów prywatnych przekazanych do IPN wyróżnić warto jeszcze broszurę poświęconą przebiegowi i organizacji mszy św. z udziałem Jana Pawła II odprawionej 12 czerwca 1987 r. na gdańskim osiedlu Zaspą. Jest ona darem Marty i Edwarda Müllerów ze Słupska i zawiera między innymi zapis nutowy śpiewanych wówczas pieśni oraz plan miejsca tejże uroczystości.



Wzór zaproszenia na spotkanie Jana Pawła II z chorymi i pracownikami służby zdrowia w Bazylice Mariackiej w Gdańsku.

Fot. z zasobu IPN



Przepustka samochodowa obowiązująca w dniach 8-14 czerwca 1987 r. na terenie Gdańska i województwa gdańskiego. Z zasobu IPN

Materiały zgromadzone w archiwach IPN to nie tylko dokumentacja wytworzona i zgromadzona przez organy bezpieczeństwa państwa, lecz również dary przekazane przez osoby prywatne. Są wśród nich pozycje szczególnie wartościowe.

Materiały dotyczące pielgrzymek z 1979 i 1983 roku

Co prawda, jak wiadomo, dwie pierwsze pielgrzymki Jana Pawła II do Polski, ominęły Pomorze, nie znaczy to jednak, że w OA IPN w Gdańsku nie znajdują się materiały odnoszące się do tych wydarzeń. Jeśli chodzi o przełomową wizytę duszpasterską z czerwca 1979 r. posiadamy materiały operacji o kryptonimie „Lato-79”, w którą zaangażowane były jednostki organizacyjne resortu spraw wewnętrznych z terenu województw gdańskiego i ościennych (m.in. Szkoła Podoficerska Milicji Obywatelskiej w Słupsku). Brały one udział w zabezpieczeniu fizycznym uroczystości papieskich w innych miastach naszego kraju. Oprócz tego ważnym ich zadaniem była inwigilacja poczynąń działającej już w tym czasie opozycji antykomunistycznej. Widoczne jest to na przykładzie notatki służbowej dotyczącej zamierzeń figurantów spraw operacyjnych prowadzonych w tym czasie przez Sekcję IV Wydziału III KWMO w Gdańsku a byli to m.in.: Bogdan Borusewicz, Krzysztof Wyszkowski, Jacek Taylor oraz Lech Kaczyński.

Uwagę aparatu bezpieczeństwa przyciągały również niedozwolone z punktu widzenia władz próby uczczenia wizyty Papieża Polaka w swojej Ojczyźnie. Jako przykład może posłużyć tu sprawa wywieszenia flag watykańskich przed przychodnią rejonową w Jastarni na Półwyspie Helskim oraz na budynku szkoły podstawowej w Kuźnicy.



Plan miejsca planowanej uroczystości z udziałem Jana Pawła II na gdańskim osiedlu Zaspa sporządzony przez funkcjonariuszy WUSW w Gdańsku. Z zasobu IPN

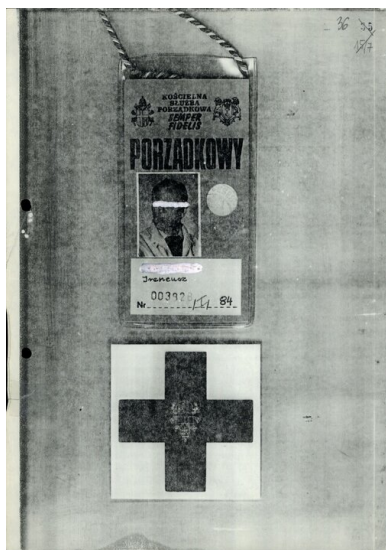
Spśród materiałów dotyczących pielgrzymki z 1979 r. przekazanych do OA IPN w Gdańsku przez osoby prywatne na wyszczególnienie zasługują między innymi znajdujące się w spuściźnie Lecha Tatkowskiego fotografie przedstawiające powitanie papieża wysiadającego z helikoptera w Gębarzewie koło Gniezna w dniu 03-06-1979 r., przemarsz Jana Pawła II w towarzystwie prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego oraz zgromadzonych na tamtejszych błoniach wiernych. Pamiątką po pamiętnej mszy św. w Warszawie na Placu Zwycięstwa jest z kolei przekazana przez Jana Semenowicza karta uczestnictwa upoważniająca do wzięcia udziału w tejże uroczystości. Ostatnim wreszcie materiałem dotyczącym pielgrzymki z 1979 r., o którym warto w tym miejscu wspomnieć, jest stanowiący dar Anny Błaszczkowskiej zbiór negatywów przedstawiających ujęcia z relacji telewizyjnych. Warto zwrócić tu uwagę na fakt, iż fotografowano tu telewizor (widoczny zresztą na zdjęciach) wraz z emitowaną w nim transmisją, co świadczy o tym, jak ważnym wydarzeniem była ta pielgrzymka dla Polaków i co robiono, aby zyskać jakąś po niej pamiątkę.

Na końcu omówię pokrótce znajdujące się w gdańskim archiwum IPN materiały dotyczące pielgrzymki z 1983 r. Chociaż Trójmiasto nie znalazło się w tym roku na jej trasie, to jednak tamtejsze organa MO i SB uczestniczyły w jej zabezpieczeniu. Owocem tej działalności są dokumenty operacji o kryptonimie „Zorza”, w ramach której resort spraw wewnętrznych wszechstronnie zabezpieczał i kontrolował wizytę Ojca Świętego w PRL. Uwagę jednak zwraca fakt, że w zasobie gdańskiego IPN znajduje się teczka zawierająca materiały dotyczące przygotowań i organizacji wizyty papieża w Poznaniu. Najprawdopodobniej wynikało to z tego, iż pracownicy Wydziału do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku licząc się z tym, że za jakiś czas będą musieli gościć na swym terenie papieża, poprosili poznańskich kolegów po fachu o wspomniane wyżej dokumenty. Dzięki temu uzyskali informacje, które zapewne przydały się im cztery lata później, kiedy

współorganizowali wizytę Jana Pawła II w Trójmieście.



Demonstracja solidarnościowa, która przeszła ulicami Gdańska po mszy św. z udziałem Jana Pawła II na Zaspie, 12 czerwca 1987 r. Fot. z zasobu IPN



Zanonimizowana fotokopia identyfikatora porządkowego z

**Kościelnej Służby Porządkowej
„Semper Fidelis”. Fot. z zasobu
IPN**



**Rysunki satyryczne dotyczące III
pielgrzymki Jana Pawła II do
Polski. Z zasobu IPN (dar Romana
Jankowskiego, autor: Mirosław
Andrzejewski „Zbirek”)**

Wśród materiałów dotyczących pielgrzymki z 1983 r. znajdujących się w gdańskim archiwum IPN warto wspomnieć jeszcze zbiór fotografii przekazanych w darze przez Barbarę Rogińską-Sobuś. Dokumentują one uroczystości z udziałem Ojca Świętego, które miały wówczas miejsce w Warszawie, Niepokalanowie, Częstochowie i Krakowie.

Oczywiście w niezbyt długim tekście nie da się przedstawić całego bogactwa materiałów na temat pielgrzymek Jana Pawła II do PRL zgromadzonych przez Oddziałowe Archiwum IPN w Gdańsku. W związku z tym wszystkim odczuwającym pewien niedosyt Czytelnikom proponuję, aby zajrzeli na poświęcony temu zagadnieniu portal tematyczny IPN dostępny pod adresem pielgrzymki.ipn.gov.pl. Znajduje się tam wiele różnorodnych materiałów zgromadzonych przez placówki Instytutu z całego kraju. Zapraszamy!



**Jan Paweł II w towarzystwie
kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Gębarzewo koło Gniezna, 3
czerwca 1979 r. Fot. z zasobu IPN
(dar Lecha Tatkowskiego)**

COFNIJ SIĘ